

KİTAP TANITIM

NAHİVCİLER İLE MANTIKÇILAR ARASINDAKİ TARTIŞMALAR

Mehmet Şirin ÇIKAR, İstanbul; İSAM Yayınları, Şubat 2009, 200 sf.,
ISBN: 9-789753-895743

Esra KOÇ**

Tanıtımını yapacağımız eser Mehmet Şirin Çıkar tarafından “Nahivciler ile Mantıkçılar Arasındaki Tartışmalar” ismiyle yazılmış olup 200 sayfa olarak İSAM Yayınlarında basılmıştır. Kitap; önsöz, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölüm üç kısım, ikinci bölüm beş kısım ve üçüncü bölüm dört kısımdır. Yazar önsözde kitabın konusunu belirlerken amacının nahiv ve mantık ilimlerinin, uzlaştığı ve çatıştığı noktaları tespit ederek İslam düşünce dünyasına katkıda bulunmak olduğunu belirtmiştir. Müellif eserde genel itibariyle Hicri III. ve IV. asrı incelemiş ancak modern döneme de değinmeden geçemeyeceğini dile getirmiştir. Girişte eserin yazılma gayesinin ne olduğu tekrar dile getirilip tartışmaların nahiv açısından ele alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca, klasik dönem nahiv-mantık tartışmalarını ve modern dönem nahiv-mantık tartışmalarını aktaran nahivciler ve mantıkçılar hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Birinci bölümde öncelikle Yunan grameri, Hint grameri, Süryani grameri tarihlerinden söz edilmiş ardından Arap nahvinin oluşum sürecinden uzunca bahsedilmiştir. Nahiv ilminin teşekkülüne yol açan etkenler dil etkeni, din etkeni ve kavim etkeni olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Dil etkeni incelenirken -o döneme ait olmak üzere- dil; ideal dil, bedevi dili ve şehir dili şeklinde tasnif edilmiş ve bu şekilde incelenmiş, din etkeni incelenirken

---

* Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 3. Sınıf Öğrencisi

İslam coğrafyasının fetihlerle genişlemesiyle ortaya çıkan etkileşim neticesinde dilin korunmaya alınmasından bahsedilmiş ve kavim etkeni de hem fetihler sonucu farklı kavimlerle karşılaşmanın dil üzerindeki etkisi hem de Arapların dil konusundaki üstünlük iddialarının bir sonucu olan etki ele alınmıştır. Arap nahvi Sibeveyhi baz alınarak üç döneme ayrılmış, Sibeveyhi öncesi, Sibeveyhi dönemi ve Sibeveyhi sonrası olarak belirlenmiştir. Nahiv ilminin İslami ilimlerden Kıraat, Fıkıh ve Kelam ilimleriyle ilişkilerine kısaca yer verilmiştir. Nahvin tarihi süreçte beslendiği kaynaklar Kur'an, Kıraat, Şiir, Nesir ve Hadis; nahvin metodolojik kaynakları ise Kıyas, Sema ve İcma şeklinde sıralanmıştır.

İkinci bölümde tarihi bağlamda nahiv-mantık tartışmalarının oluşumuna zemin hazırlayan etkenler incelenmiş ve bu tartışmalara örnek olması bakımından Sirafi-Metta tartışması ele alınmıştır. Arap olmayanların, Arap dilini; isteyerek, yeni dinin oluşturmuş olduğu toplumda ilmi bir yer edinme çabası olarak ya da Arapları üstünlük duygularına yenik düşmemek için nahiv kurallarını öğrenmeleri ve nahvi felsefi bir mecraya yönlendirmeleri ayrıca Mutezile'nin akılcı yaklaşımını nahiv üzerinde de uygulaması nahiv ile mantığın karşı karşıya gelmesi için bir alt yapı hazırlamıştır. Bu açıklamalardan sonra tartışmaların başlangıç dönemindeki mantıkçılardan Kindi, Serahsi ve Razi; nahivcilerden Müberred, Ebü'l-Abbas Sa'leb, İbnü's-Serrac ve Zeccaci hakkında bilgilendirme yapıp konuyla bağlantılı yönlerine dikkat çekilmiştir. Ardından Sirafi nahiv bağlamında, Metta mantık bağlamında değerlendirilip alanlarındaki yeterliliklerinden bahsedilmiştir, tartışma ilk ve tek yazılı kaynak olduğu belirtilen Tevhidi'nin el-İmta adlı eseri kaynak gösterilerek okuyucuya sunuluyor.

Üçüncü bölümde nahiv-mantık tartışmalarının olması gereken yere oturduğu yani ilim adamlarının sadece nahvin ya da sadece mantığın yeterli olduğunu savunmalarının yersiz olduğunu fark ettikleri böylece ilmi çalışmaların arttığı belirtilmiş, bu şekilde çalışmalar yapan mantıkçılara Farabi, Yahya b.Adi, Amiri ve Sicistani; yine bu şekilde çalışmalar yapan nahivcilere, Rummani, İbn Cinni, İbn Mada ve Batalyevsi örnek verilip bu ilim adamlarının çalışmalarından bahsedilmiştir. Yine bu bölümde "Müslümanlara Ait Bir Mantığa Doğru" başlığı altında mantık ilminin aslında yalnızca nahiv ilmiyle değil diğer ilimlerle de bir çatışma halinde olduğunu ancak önce İbn Hazm ve ardından gelen Ebu Hamid el Gazzali ile birlikte mantık ilminin İslami ilimler içerisinde yer almaya başladığını ve bu yer edinme sürecinde

tam anlamıyla Yunan mantığı olarak kalmayıp ilmi değişiklikler geçirdiği kaydedilmiştir.

Klasik dönemin aksine modern dönemde nahiv ilminin mantık ilminden etkilenmesi sonucu ortaya çıktığı şeklinde iddialar söz konusu edilmiştir. Arap nahvinin ilk oluşumundan beri Yunan mantığından etkilendiği, Arapların yabancı milletlerle karşılaşmaları sonucu oluşan kaynaşmayla beraber Arap nahvinde de etkilenmenin meydana geldiği, Arap nahvinin Yunan mantığından değil de Yunan gramerinden etkilendiği, Arap nahviyle ilişkisi İslam öncesine dayanan Süryanice'nin Arap nahvini etkilediği, Arap nahvinin eski ve köklü bir dil olan Hint dilinden M.Ö. IV. asırda etkilenmiş olabileceği, İslamı kabul eden ve köklü bir medeniyete sahip olan Farısların dil alanında Arap gramerini etkilediği hatta kimilerine göre Arap nahvinin Farısların keşfi olduğu gibi düşüncelerin modern dönemde kendisini gösterdiği açıklanmıştır. Bunun yanı sıra Arap nahvine Yunanca'nın etkisini reddedenlerin de yine bu dönemde varlıklarını gösterdikleri ortaya koyulmuştur.

Modern dönemde tartışmalar genellikle taksim, terim ve üslup, kıyas ve illet, amel konuları üzerinde gerçekleşmiştir. Taksim konusunda yapılan tartışmalar Aristoteles ve Sibeveyhi'nin yapmış oldukları taksimlerin karşılaştırılıp bir etkileşimin olup olmadığı değerlendirilmesi şeklinde ele alınmıştır. Terim ve üslup konularında ise nahvin kuruluş zamanından itibaren kullanılan bazı terimlerin Yunanca'dan gelmiş olduğu iddia edilmiş ancak yine cevap olarak ilk dönem nahivcilerinin böyle bir durumu hiç zikretmedikleri eğer bir etkilenme olsaydı bunu rahatlıkla zikrecekleri söylenmiştir. Yine nahvin diğer ilimlerden etkilenecek aldığı iddia edilen ıstılahların aslında etkileşim sonucu Arap nahvine girmediğiyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Kıyas konusunda da bir etkilenmenin olmadığına ve mantıkta kullanılan kıyasla nahivde kullanılan kıyasın farklılığına dikkat çekilmiş, illetin mantık ilminden etkilenmesi neticesinde Arap nahvinde yer aldığı iddiasına da Arapların siyasi ve dini fırkalarında baş gösteren tartışmalara değinerek illetin karşı tarafa verilebilecek en güzel cevabı oluşturmada gerekli olduğu ifade edilmiştir. Arap nahvindeki amel teorisinin bir etkilenme sonucu olmadığı, Arap nahvinin üzerine kurulduğu amel teorisinin Arap nahvine özgü olduğu, nahiv ve mantıktaki kategorilerin benzerliği sebebiyle de bir etkilenme olduğu düşüncesine de nahivde olup mantıkta olmayan, mantıkta olup nahivde olmayan kategoriler gösterilerek bir cevap oluşturuluyor.

Sonuç bölümünde müellif, Arap gramerinde kıyasın kullanılması, nahvin zamanla felsefi bir boyut kazanmasıyla, mantık ilminin de doğru ve yanlış ayırt edebilmenin sadece kendisiyle mümkün olduğu iddiasından dolayı ve yerlilik-yabancılık sıfatlarından kaynaklı tartışma zeminleri oluştuğunu dile getirmiştir. Yazar, mantık ilminin klasik dönemde sürekli kendine meşru bir zemin arayıp kendini ispatlama çabasında olduğunu belirtmiştir. Modern dönemdeki tartışmaların Arap gramerinin yabancı menşeli kültürlerden etkilenip etkilenmediği hususunda seyrettiğini belirtip, bu düşüncenin doğru olmadığını, böyle iddialarla İslam merkezli bir ilim olan nahvin yabancılardan etkilenerek meydana getirilmiş bir ilim olduğu görüntüsü verilerek aslında Müslümanlara ait bir ilmin olmadığını ispatlamaya çalıştıklarını dile getirmiştir. Eser on beş sayfalık kaynakçayla sona ermektedir.

Her bölümde bize konuyla ilgili bilgiler sunan müellif kendi görüşlerini pek dile getirmemiştir. Esere "Nahivciler ile Mantıkçılar Arasındaki Tartışmalar" ismini veren yazarın eserin giriş bölümünde tartışmaların sadece nahiv eksenli olacağını belirtmesi bir tezatlık oluşturmuştur. Ayrıca yazarın eserde Razi'nin *et-Tıbbü'r-rûhânî* adlı risalesinde nahiv ilmini bilmekle her şeyi bilebileceğini iddia eden şahısla arasında geçen tartışmayı aktardığını belirttiği halde bu tartışma hakkında pek bilgi vermeyip nahvin mantığa üstün geldiği bir tartışma olan Sirafi-Metta tartışmasına bu denli uzun yer vermiş olması -yirmi dört sayfa- da oldukça düşündürücüdür. Ancak yine de bu kitap oldukça zengin kaynaklar baz alınarak hazırlanmıştır. Nahiv-mantık ilişkisi alanında yapılacak olan çalışmalara örneklik etmesi bakımından da önemli bir kaynak olmuştur.